

Mednarodna konferenca *Kulturni zemljevid nove Evrope (po letu 1989)* [Mapa Kulturowa Novej Europy (po 1989 roku)]

Poznań, Instytut Filologii Słowiańskiej.
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i Komisja badań porównawczych nad literaturami
słowiańskimi, 5. – 6. december 2011

Miloš Zelenka

Katedra za češki jezik in književnost, Pedagoška fakultete Južnočeske univerze v Českih Budejovicah,
Jeronýmova 10, CZ-371 15 ČeskéBudejovice
zelenka@pf.jcu.cz

Oddelek za slovansko filologijo Univerze A. Mickiewicza v Poznaniu je bil 5.–6. 12. 2011 pozorni gostitelj mednarodne komparativistične konference *Mapa Kulturowa Novej Europy (po 1989 roku)*, ki je potekala kot konkretna predstavitev dela Komisije za primerjalne študije slovanskih književnosti pri Mednarodnem slavističnem komiteju (MSK). Raziskovalni projekt *Kulturni zemljevid nove Evrope*, posvečen pripravi na XV. slavistični kongres v Minsku 2013, si postavlja za cilj v dveh fazah kartirati kulturne in umetnostne transformacije in prevrednotenja v slovanskih književnostih v letih 1990–2010, tj. v obdobju multikulturalizma in globalizacijskih tendenc. Medtem ko bo prva faza predstavila metodološka izhodišča in ocenila pronicanje najnovejših konceptov, kot so interkulturne, družbene in prostorske študije, v slovanski kontekst, bo druga faza konkretizirala raziskavo treh slovanskih kulturnih makroregij (1. vzhodne Evrope v razmerju z Baltikom in Rusijo, 2. srednje Evrope in njenih spremenljivih mej in 3. južne oz. jugovzhodne Evrope in njenih raznolikih civilizacijskih regij vključno s problemom islama) z vidika estetskih modelov in kanonov, slovanskih mitov in stereotipov. Kot podrejene tematske sklope projekt predlaga npr. vlogo Slovanov v relaciji Zahod–Vzhod, vprašanje centra in periferije, binarnosti in identitete v integracijskih in diferencialnih procesih srednje in jugovzhodne Evrope, problematiko konvencionalizacije književnosti slovanskih mikroregij, študijo kategorije prostora in spomina ter položaj intelektualnih elit v posttotalitarni družbi.

Konferenco, katere častna gostja je bila odlična poljska komparativistka, nekdanja predsednica Komisije za primerjalno zgodovino slovanskih književnosti, Halina Janaszek-Ivaničkova, je z lavdacijo v čast jubilatke odprl pozdravni govor glavnega organizatorja in zdajšnjega vodje Komisije Bogusława Zielińskiego. Nato je bilo v dveh dneh slišati vsega enajst re-

feratov, ki jih je uvedlo predavanje Lucjana Suchanka »Rusija, Slovani, Evropa in zahod«. Ta kulturološko usmerjeni prispevek se je vrnil k problemu, ali Slovani tvorijo ne le jezikovno enoto, temveč tudi kulturno, ali pa gre le za konstrukt politikov. Suchanek je z navajanjem zanimivih zgodovinskih primerov dokazoval, da je mit slovanske enotnosti nastal kot odziv na silovito širjenje panslavistične ideje v Rusiji. Halina Janaszek-Ivaničkova je v referatu »*Bad Words* ali kozmopolitstvo in nacionalizem v novih različicah in utelešenjih. Pogled s perspektive mednarodnih kongresov« podala ilustrativni pregled zgodovine komparativističnih kongresov, ki so že preko pol stoletja občutljiv kazalnik primerjalnega razmišljanja o književnosti. Kongresi, ki so vedno odražali bistvena politična in družbena dogajanja, kot npr. razpad kolonializma in svetovnega socialističnega sistema, se kljub temu niso izognili evropocentrizmu, saj je njihova komunikacija potekala v univerzalnih, zahodnih jezikih. Kot ključne kongrese raziskovalka omenja tiste, ki so pozornost namenili književnostim malih narodov z avtonomnimi jeziki – glavno vlogo je pri tem imel srbski znanstvenik Zoran Konstantinović. Tudi zadnji kongres v Seulu 2010 je npr. koristno analiziral povezanost kulturnih nacionalizmov s stanjem demokracije in ekonomije.

Kanadska komparativistka ukrajinskega rodu Irene Sywenky je v svojem predavanju »Geopolitics of Cultural Space in the Literatures of the Post-totalitarian Central and Eastern Europe: A comparative Study« raziskovala t. i. lokalni aspekt velikih in malih slovanskih kultur, ki v sodobnosti podlegajo procesu globalizacije. Prognozirala je tudi razvoj primerjalnih študij, ki jim uhaja trdno definirani predmet spoznavanja, in se zato »mehčajo« tudi nekdanji trdni kriteriji. Avtor tega poročila je v referatu »Srednja Evropa in možnosti literarne komparativistike« opozoril na primere komparativističnih koncepcij, ki jih je slavistika do zdaj uporabljala v omejenem obsegu: koncept imagologije in arealno metodo historično-geografskega modeliranja, ki je bila uporabljena v štiridelni publikaciji urednikov M. Cornisa-Popea in J. Neubauerja *History of Literary Cultures of East-Central Europe I-IV* (2004–2010). Za največji prispevek te *Zgodovine* bi lahko veljal nov pogled na slovansko-neslovansko srednjo in vzhodno Evropo, katere skupna »zgodba« je porazdeljena v časovno-prostorska vozlišča in se sestavlja iz najrazličnejših zornih kotov in fragmentarnih izjav v nekakšen pluralistični diskurz »mikrozgodovine«.

Po nizu metodološko profiliranih prispevkov je Wiesława Olbrych predstavila analitično raziskavo »'Moskovski' eseji Zygmunta Krzyżanowskega«, ki nas je seznanila z biografskim portretom bilingvalnega esejista in prozajista Krzyżanowskega (1887–1950), ki se je imel za Poljaka, živečega v ruski emigraciji, in torej avtorja, ki je ustvarjal »med kulturama«. Krzyżanowskega

danes postavljajo ob bok Kafke, Witkiewicza, Bulgakova idr., v svoji dobi pa je bil neznan in neobjavljan kljub številnim romanom, novelam, dramam in filmskim scenarijem. Čez meje literature in kulture je segalo k geografiji in fiziki občasno spekulativno predavanje Lecha Miodyńskiego »Predstave o kraju v kolektivni simboliki – metodološki, kulturni in literarni konteksti«, ki se je ukvarjalo z zasnovo prostora in z njegovimi ontološkimi in aksiološkimi aspekti v sodobni fiziki. Poljski bohemist Józef Zarek se je v prispevku »'Vmesna' cona v literarni topografiji Daniele Hodrove« vrnil k interpretaciji konkretnih tekstov enega avtorja. Na primeru češke pisateljice Hodrove je analiziral mitopoetiko in vizijo topologije v obliki romana, in to s poudarkom na toposu »pasaže« ali »prehoda« in mističnem razumevanju notranjih prostorov. Podobno je Anna Gawarecka v predavanju »Ta, ki je to pisal, je bil voda – postsodobna navzočnost mita« interpretirala mitske razsežnosti v delih češkega romanopisca M. Urbana, katerega teksti se tako kot pri Hodrovi izražajo s hiperbolizacijo, fantastičnostjo in skrivnostnostjo.

Marzanna Kuczyńska je v medievalističnem prispevku »Biblični kod v simboličnem pojmovanju prostora spomina« izpostavila topos biblijskega Abrahama v starobolgarski književnosti in v pismenstvu Kijevske Rusije. Prvi dan zasedanja je nato zaključil komparativistični referat Mieczysława Dąbrowskega »Literatura Trsta: prepletene korenine (z Gdanskom v podlagi)«, ki je podal samosvojo analogijo dveh medkulturnih središč: Trsta in Gdanska. Kljub temeljnim razlikam obe mesti povezuje neka geopoetika, tj. specifika »miljeja«, speta s funkcijo morja, zamejstva, poleg tega pa tudi z evokacijo nekakšne družinske atmosfere. Drugi dan je posvet odprl zaključni prispevek organizatorja Bogusława Zielińskiego »Srednja Evropa v sodobni srbski postmodernistični prozi«, ki je z literarnimi teksti R. Petkovića, D. Kiša idr. razkril zapleteni odnos Srbov do srednje Evrope in pokazal razne modele mitizacije tega fenomena v postmoderni srbski prozi. Ta se npr. ni spoprijela z motivom habsburške podonavske federacije (po D. Kišu se je v srednji Evropi rodil holokavst) niti v obliki nostalgичnega spomina niti z negativno konotacijo; tu je delovala vzporednica s tragičnim razpadom Jugoslavije.

Okrogla miza »Slavistika, primerjalna književnost v mreži geopoetike in geopolitike« je za sodelujoče pomenila priložnost, da se po eni strani vrnejo k posameznim referatom, po drugi strani pa kritično načnejo in izostrijo nekatera vprašanja, povezana z obstojem slovanskega sveta na prelomu 20. in 21. stoletja. Iz množice odzivov, ki so bili značilni za domače Poljake in so spremljali vsako predavanje, bi omenili npr. refleksijo o sodobnem položaju Slovanov v Evropski uniji, natančneje, utilitarno formulirano vprašanje, ali je postmodernistična ideja multikulturalnosti za Slovane ugodna ali pa morda vodi v izgubo narodne identitete. Za sodob-

ne družbene procese je značilna npr. kriza elit, ki jo je povzročilo podcenjevanje kulture, kar velja za arabski, a tudi za slovanski svet. Kot je pripomnil L. Suchanek s sklicevanjem na izrek A. Gramscija, se brez kulture ne da trajno obvladati sveta, zato bi morali namesto narodov ustvarjati kulturne skupnosti, ki bi temeljile na »humanosti«, ne pa na fiktivni »enotnosti«. Nadaljnje debate o položaju moderne slavistike v sistemu humanističnih znanosti so sicer poudarile njen arealni karakter, vseeno pa so dopustile tudi zmeren in uravnotežen povratak k narodnim filologijam, saj slavistika predstavlja tudi didaktični problem (M. Dąbrowski), npr. kako danes učinkovito poučevati slovanske jezike. V povezavi s kompozicijo in metodološko usmerjenostjo *Zgodovine* urednikov M. Cornisa-Popea in J. Neubauerja je na okrogli mizi zaživel problem pisanja literarne zgodovine kot posebnega »žanra«: večina udeležencev je mnenja, da je potreba po velikih sintezah danes relativna, prevladujejo problemski sklopi (»strukturni prerezi«), ki se dotikajo antropološke vizije človeka. Kot je opozoril M. Dąbrowski, ki je predstavljal večavtorski učbenik komparativistike, ki je nastal na varšavski univerzi,¹ pisati veliko zgodovino književnosti danes ni več možno, njeno žanrsko nihanje med žanroma eseja in enciklopedije zahteva od raziskovalca trenutek »subtilizacije«, tj. moment občutljivosti na spremenljivi predmet spoznavanja, in nove, netradicionalne metode.

Kljub majhnemu številu referatov je potrebno pohvaliti organizatorje, da so na konferenco privabili veliko študentov in znanstvenih kolegov »neslavistov«, ki so se vključevali v razprave o komparativistiki. Za tekoči potek posveta in njegovo visoko raven je imela največjo zaslugo odlično pripravljena H. Janaszek-Ivaničkova, katere predavanje je pri kolegih in študentih naletelo na največje zanimanje. Lahko nam je samo žal, da vrsta stalnih članov Komisije na konferenco ni mogla priti, na kar je verjetno vplival problematični predbožični termin. Najbrž iz teh razlogov ni prišlo do pričakovanega zasedanja Komisije, ki bi lahko osvetlilo vprašanje, postavljeno pri neformalnih srečanjih za okroglo mizo: ali se udeležiti kongresa v Minsku z referatom v glavnem bloku in s tem podpreti trenutne razmere ali priti le na zasedanje povsem strokovnih komisij in s tem dati prednost znanstvenemu značaju nujne raziskovalne komunikacije pred možno in tudi verjetno zlorabo slavističnih študij. Konferenca je kot celota prispevala k diagnosticiranju in prognozi komparativnih (ne le slovanskih) študij oziroma je poskusila vsaj okvirno poimenovati glavne vzroke za sodobni status quo. Poleg krize kanona se je spremenila struktura spoznavanja (postmoderna prinaša drugačen način estetskega dojetja), pa tudi krog sprejemnikov se je radikalno transformiral. Še vedno namreč ni

¹ *Komparatystyka dla humanistów*. Ur. Mieczysław Dąbrowski. Warszawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego 2011, 486 str.

razjasnjeno, kdo je glavni prejemnik primerjalnih študij: šolska, znanstvena ali laična javnost. Med udeleženci je prevladovalo soglasje, da je predmet sodobne komparativistike izgubil »trdne kriterije« (I. Sywenky), zato se ga glede na njegov obseg ne da uspešno definirati. »Internacionalizacija« komparativistike (H. Janaszek-Ivaničkova) tako vodi k njeni razpršeni marginalizaciji, paradoksnost pa tudi h klicu po univerzalni veljavi njene »pangramatološke« razsežnosti.

Prevedla Mateja Kosi

April 2012